

Anna-Brita Lövgren

KAN MAN LITA PÅ RIKSREGISTRATURET VID 1600-TALETS SLUT?

Riksregistraturet är en central källa för alla som sysslar med 1500- och 1600-talshistoria. Brister i dess tillförlitlighet har påvisats av forskare som behandlat händelser under Gustav Vasa och hans söner. Vad man framför allt upptäckt är felaktiga dateringar och luckor, och att sådant förekommer är lätt förståeligt, då registreringen, dvs. avskrivningen av koncepten till de utgående kungliga breven, visserligen ibland kunde ske inom ett år men andra gånger utfördes först efter en längre tid, i extrema fall 60 år senare.¹ För mitten och slutet av 1600-talet har däremot inga speciella granskningar företagits. Det har påpekats att dateringen ännu vid denna tid kan vara inkorrekt.² Fortfarande hade man svårt att få tid till registreringen och anställde därför tidvis extra personal därtill.³

När nu en ny punktundersökning över riksregistraturet framläggs, för åren 1680—1685, skiljer den sig metodiskt från tidigare. Den utgör en jämförelse mellan ett urval kungliga brev i riksregistraturet inklusive bevarade koncept och motsvarande originalbrev. Avsikten har varit att få fram

1. felaktigheter med avseende på dateringar och kontrasigneringar,
2. bortfall

¹ *L.-A. Norborg*, Källor till Sveriges historia, Lund 1968, s. 125 ff. och där anförd litteratur över punktundersökningar. Registraturet för juli—december 1598 skrevs 1599 enl. uppgift i *L. Sjödins* förord till Svenska Riksdagsakter I: 4 s. VIII (1938). En del av riksregistraturet för 1560 skrevs efter 1620 och 1546 års koncept registrerades 1612—1615 enl. *E. Nygrens* inledning till Privilegier, resolutioner och förordningar för Sveriges städer II, Sthlm 1932.

² *S. Ågren* har i Karl XI:s indelningsverk för armén, Uppsala 1922, s. 167 not 1 gett ex. på dateringsavvikelser i riksregistraturet i slutet av 1680-talet på en månad resp. ett år i jämförelse med originalens datering.

³ *S. Bergh*, Svenska riksarkivet 1618—1837, MRA ny följd II: 5, Sthlm 1916, s. 84 f., 368.

Att dateringarnas tillförlitlighet är av intresse är självklart. Att kontrasignationernas diskuteras, kräver kanske däremot en förklaring. Frågan om riksregistraturet över huvud vid denna tid har aktualiserats genom undersökningar rörande fördelningen av ärendena på det kungliga kansliets sekreterare under Karl XI:s envælde. Då dessa sekreterare enligt kansliordningen skulle kontrasignera de brev som föll inom deras resp. områden, kan man genom att studera kontrasignationerna få en uppfattning om ärendefördelningen. Denna metod har använts tidigare, mera översiktligt, av B. Boëthius i artikeln Riksarkivets Livonica-serie under 1600- och 1700-talen⁴ och av A. Munthe vid behandlingen av det kungliga kansliet under det karolinska tidevarvet.⁵ Den senare har dels utgått från diaries över utgångna kungliga brev,⁶ dels från kontrasignationerna.⁷ För övrigt måste en bedömning av ärendefördelningen utifrån diarierna också bygga på kontrasigneringarna; det är bara enklare att gå via diaries om de är väl bevarade och det klart utsägs vilken sekreterare som stått för ärendena däri.⁸ Ärendefördelningen i sin tur är speciellt intressant vid denna tid då sekreterarna generellt har ansetts ha mycket stort inflytande över de kungliga besluten. Detta gäller karolinska tiden som helhet, men mer eller mindre uttalat. Kontrasigneringen i sig själv har därvid ibland tagits till tecken på den kontrasignerande sekreterarens agerande för beslutet ifråga.⁹ Osäkerhet om vad kontrasigneringen inneburit har i andra fall gjort att författare noterat vem som kontrasignerat speciella kungliga brev utan att närmare beröra vilken betydelse de inlagt däri.¹⁰ Vare sig man gör statistiska undersökningar av ärendefördelningen efter kontrasignationerna eller man drar slutsatser utifrån kontrasigneringarna av enskilda brev, är det nödvändigt att veta i hur hög grad riksregistraturet och originalbrevens överensstämmer vid denna tid och i detta avseende.¹¹

Urvalsprincipen har varit alla kungliga brev till skånske generalguvernören

⁴ MRA ny följd I: 6, Sthlm 1924, s. 177.

⁵ Kungl. Maj:ts kanslis historia I, Uppsala 1935.

⁶ A. Munthe a.a. t.ex. s. 140.

⁷ A. Munthe a.a. t.ex. s. 153.

⁸ Även S. Bergh har behandlat ärendefördelningen utifrån diarierna i Kungliga kansliets i riksarkivet förvarade diaries. MRA ny följd I: 2, Sthlm 1907—1910.

⁹ Mest outrerat har A. Munthe uttryckt detta i Joel Gripenstierna, Uppsala 1941, s. 108.

¹⁰ Så t.ex. R. Blomdahl i Förmyndarråfstens huvudskede, Sthlm 1963, s. 103 f., s. 175 not 7, s. 176 not 9, s. 185 not 3, s. 281 not 3, s. 282 not 5, s. 284 not 3, s. 293 not 7, s. 414 not 3 och 4, s. 551, s. 595 f., s. 606 not 8. Jmf. s. 99 samt s. 628, där de sekreterare nämns som kontrasignerat kungliga beslut ang. förmyndarråfsten enl. ovan anförda källställen: de "synes" ha spelat en roll, "kanske" de var rådgivare här.

¹¹ Den undersökning författaren gör om ärendenas fördelning på de kungliga sekreterarna kombineras med undersökningar om förarbete (konceptskrivning och beredande av mera komplicerade frågor) och föredragning, vilket allt ska ses i perspektivet av vilken befattning de kungliga sekreterarna egentligen hade med de ärenden de kontrasignerade och därmed lämna underlag till en bedömning av deras möjlighet till inflytande. Arbetet beräknas utkomma våren 1975.

1680—1685. Originalen finns i samtida bundna volymer.¹² Man får därför utgå från att man har ett relativt gott jämförelsematerial.

Generalguvernörer under denna tid var som bekant Johan Gyllenstierna fram till sin död den 10 juni 1680 och därefter Rutger von Ascheberg, som efter förhandlingar accepterade uppdraget och erhöll fullmakt den 4 september samma år.¹³ Sviten kungliga brev i generalguvernementskansliets arkiv erbjuder alltså originalen.¹⁴ För 1680 är emellertid läget en aning komplicerat. Johan Gyllenstierna slutförde på våren detta år förhandlingarna med Danmark i Köpenhamn.¹⁵ En del brev till honom ingår därför i original i *Diplomatica, Danica*.¹⁶ Å andra sidan förde Ascheberg med sig en del kungliga brev för våren och sommaren 1680 till sitt nya generalguvernemente. Dessa har bundits in i volymer kungliga brev detta år i generalguvernementskansliets arkiv.¹⁷ För att jämföra original och riksregistratur i fråga om dateringar och kontrasigneringar duger naturligtvis alla originalen lika bra, likaså för att påvisa bortfall i riksregistraturet. År 1680 har i denna undersökning fått bli ett undantag i så måtto att urvalet inte begränsas till kungliga brev till generalguvernören i Skåne utan dessutom omfattar kungliga brev till Ascheberg, medan han ännu var generalguvernör över Göteborgs och Bohus län samt Dal. Avgörande för att trots dessa komplikationer ta med breven för 1680 har varit skillnader mellan original och registratur av från början ganska förbryllande slag, som i den här undersökningen visar sig främst — och påträffats först — just i materialet för detta år. Härigenom blir för övrigt urvalet detta år mer jämförbart med de andra årens vad beträffar antalet brev. Originalen för 1680 föreligger alltså dels i *Danica*, till Gyllenstierna, dels i generalguvernementskansliets arkiv, till Gyllenstierna och Ascheberg. Kopior som infogats i originalserien används inte. Jämte riksregistraturet utnyttjas bevarade koncept i några fall. Konceptserien¹⁸ omfattar endast en del brev för de här åren. 1684 börjar ett speciellt registratur i utrikesärenden.¹⁹ I något fall sker jämförelse med detta.

Ortsangivelsen i samband med dateringen får av praktiska skäl bilda en egen jämförelsepunkt.

Undersökningen, som i detalj presenteras i bilaga 1, ger följande resultat:

¹² *A. Erlandsson*, Skånska Generalguvernementet 1658—1693 och dess arkiv, Lund 1967, s. 197.

¹³ *A. Erlandsson* s. 110, 118—122.

¹⁴ Generalguvernementskansliets arkiv (Ggka) D I: 10—15, LLA.

¹⁵ *J. Rosén*, Det karolinska skedet. Karl XI:s och Karl XII:s tid, Lund 1963, s. 116.

¹⁶ *Diplomatica: Danica* vol. 86 (Brev från Kungl. Maj:t och änkedrottningen till gen.guv. Johan Gyllenstierna 1680), RA.

¹⁷ Jmf. *A. Erlandsson* s. 118 f.

¹⁸ Serien Kungl. brev i koncept, original eller avskrift: alla slags ärenden. Tiden 1523—1718. RA.

¹⁹ Registratur i utrikesärenden. Utrikesexpeditionens registratur. RA.

Tabell 1. Översikt över jämförelsen mellan originalbrev och riksregistraturet inklusive koncept 1680—1685

i fråga om *datering*:

År	1680	1681	1682	1683	1684	1685	S:a
Olika	5	5	5	5	4	9	33
Brits. jmf. mat.	1	1	0	2	0	1	5
Samma	102	178	131	127	185	145	868
S:a jmf. brev	108	184	136	134	189	155	906

i fråga om *ortsangivelse*:

År	1680	1681	1682	1683	1684	1685	S:a
Olika	1	1	0	1	0	0	3
Brist. jmf. mat.	0	1	0	1	0	0	2
Samma	107	182	136	132	189	155	901
S:a jmf. brev	108	184	136	134	189	155	906

i fråga om *kontrasignering*:

År	1680	1681	1682	1683	1684	1685	S:a
Olika	7	2	0	1	2	2	14
Brist. jmf. mat.	5	8	2	6	1	4	26
Samma	96	174	134	127	186	149	866
S:a jmf. brev	108	184	136	134	189	155	906

Källor: se bilaga 1.

Enligt denna undersökning är dateringarna i riksregistraturet (inklusive koncepten) för perioden 1680—1685 pålitliga i 868 fall av 906, dvs. till ca 96 %. För kontrasigneringarna blir siffran ungefär densamma, mellan 95 och 96 %. Ortsangivelserna är säkrare, rätta till ca 99 %. Vissa reservationer måste man emellertid göra. Det finns original som inte påträffats i riksregistraturet eller bland koncepten. De har därför inte medtagits. Å andra sidan finns det många brev i riksregistraturet som saknas i original och därför inte heller granskats. Slutligen måste det poängteras att uppgifterna, i de fall där de inte överensstämmer, inte alltid är olika. Många gånger, och det gäller speciellt i fråga om kontrasigneringar, saknas uppgift antingen på originalet eller i riksregistraturet (eller konceptet).

Undersökningen gäller ju blott åren 1680—1685, men det förekommer andra kontrasignerande namn i riksregistraturet än i originalen även senare. Av en tillfällighet har t.ex. upptäckts ett brev av den 16 april 1686 till Ascheberg ang.

drabanten Anders Lövberg, som i original kontrasignerats av Bergenhielm men enligt riksregistraturet av Wallenstedt. Och ett brev om böndagsplakatet år 1696, den 2 januari, i original kontrasignerat av Polus, bär i riksregistraturet Pipers namn.²⁰

Som breven framstår i undersökningen ovan verkar sådana med olika kontrasignant i original och i riksregistratur vara enstaka företeelser. Men de kan vara indicier på en grupp brev av samma typ. Det mest flagranta exemplet därpå som påträffats i samband med undersökningen ovan gäller brev hösten 1680, som enligt riksregistraturet har kontrasignerats av sekreteraren Rehnskiöld men i original måste ha, och i de fall som kontrollerats har, en annan sekreterares namn.²¹ Rehnskiöld dog nämligen den 12 oktober 1680²² men trots detta kontrasignerade han enligt riksregistraturet hela oktober nästan varje dag, ofta många brev per dag, t.ex. 43 st. den 20 oktober, 16 st. den 27 oktober och 15 st. den 30 oktober. Med oktober månads utgång slutar hans namn att förekomma bortsett från ett odaterat brev vid slutet av december månad.²³ Dessutom lider många brev i september och början av oktober detta år av samma anomali. Rehnskiöld var förmodligen sjuk de sista veckorna av sitt liv; en jämförelse med en del original visar att han i realiteten slutade kontrasignera mellan den 4 och 10 september.²⁴

²⁰ Dessa båda original i Ggka D I: 16 och Skånska guvernementskansliets arkiv D Ia:3, LLA.

²¹ I undersökningen ovan gäller det breven till Ascheberg den 24/9, 2/10, 9/10 (2 st.), 20/10, 25/10 1680 och 17/1 1681, originalens datum.

²² Detta dödsdatum uppges i litteraturen och inget talar för att det skulle vara fel, Man kan jämföra med ett samtida brev, visserligen odaterat, vari det står att Rehnskiöld dog ”i tisdags” (Abraham Cronström till Clas Rålamb, Rålambska samlingen vol. 116, KB). Den 12 okt. 1680 var en tisdag.

²³ Med original den 17 jan. 1681. Se bil. 1 ang. år 1681!

²⁴ De original som kontrollerats är dels Ascheberg, dels till kammaren. Brevet till den förstnämnde visar, att de som i riksregistraturet bär Rehnskiölds namn, kontrasignerats av Hoghusen från och med den 24 sept. Eftersom det skrevs så pass många brev till kammaren, har författaren genom originalen där försökt få fram mera exakt när Rehnskiöld försvann. Det bör ha varit någon gång mellan den 4 och den 10 sept. För den 4 sept. finns ett original till Ascheberg, kontrasignerat av Rehnskiöld. För den 10 sept. föreligger minst två originalbrev till kammaren, kontrasignerade av Hoghusen men i riksregistraturet med Rehnskiölds namn. (Till kammaren för Abraham Pawenhielm och till kammaren för fänriken Wernstall, Kungl. kammarkollegiets kansliarkiv E I al: 55 (år 1680), fol. 830 resp. 874, RA). Eftersom det är svårt att hitta bland de kungliga breven till kammaren, då de inte är inbundna helt kronologiskt, har mera preciserat datum inte stått att få. Att Rehnskiöld verkligen var borta från kansliet från och med nu visar stickprov på andra brev till kammaren. För alla nedanstående brev gäller att de i riksregistraturet har Rehnskiölds namn men i original är kontrasignerade av Hoghusen: 11 sept. till kammaren för Hans Carl Schultz, fol. 875, 11 sept. till kammaren för Niels Bjugg, fol. 839, 12 sept. till kammaren för Robert Turner, fol. 840, 22 sept. till kammaren för amiralitetssägare från Pommern, fol. 1472, 23 sept. till kammaren för Susanna Simonsdotter, fol. 876, 24 sept. till kammaren för Anreps änka, fol. 1255, 2 okt. till kammarkollegiet för P. Dres, fol. 887, 6 okt. till kammarkollegiet för Sven Brukenskiöld, fol. 900, 9 okt. till kammaren för Schottes hustru, fol. 1265; alla breven i Kungl. kammarkollegiets kansliarkiv E I al: 55 (år 1680), RA.

Olikheterna i fråga om dateringen är följande:

Originallets datum	Datum i riksreg. eller koncept	Originallets datum	Datum i riksreg. eller koncept
2/6 1680	3/6 1680	23/4 1683	23/3 1683
4/10 1680	2/10 1680	2/6 1683	9/6 1683
25/10 1680	24/10 1680	11/7 1683	1/7 1683
27/11 1680	26/11 1680	7/1 1684	11/12 1683
2/12 1680	7/2 1681	17/7 1684	17/8 1684
17/1 1681	utan dag i dec. 1680	20/8 1684	30/8 1684
30/1 1681	29/1 1681	15/11 1684	18/11 1684
17/3 1681	31/3 1681	7/1 1685	7/1 1684
25/4 1681	30/4 1681	20/1 1685	19/1 1685
14/5 1681	16/5 1681	7/2 1685	9/2 1685
6/3 1682	4/3 1682	25/3 1685	24/3 1685
21/4 1682	19/4 1682	6/5 1685	6/4 1685
3/5 1682	2/5 1682	3/8 1685	2/8 1685
13/6 1682	14/6 1682	4/8 1685	1/8 1685
6/7 1682	13/7 1682	2/10 1685	3/10 1685
19/2 1683	9/2 1683	7/11 1685	6/11 1685
20/4 1683	19/4 1683		

Vad beträffar andra dateringar i riksregistraturet kan det förhållandet att brevet där är daterat en eller ett par dagar före originalet bero på att konceptet ofta skrevs någon dag före originalet. Och riksregistraturet upprättades ju efter koncepten. Men skiljaktigheterna är inte enbart eller ens till största delen av denna typ. Dateringen i riksregistraturet kan ligga efter originalets, det kan vara frågan om en förskjutning på en månad åt ena eller andra hållet, ja t.o.m. ett år. En siffra kan ha tappats bort (19 resp. 9) eller det kan vara ganska stora avvikelser av andra slag.

Vad beror avvikelserna mellan originalbrev och riksregistraturet på? Möjligen kan man komma en bit på väg genom att titta närmre på de koncept till kungliga brev, som finns kvar. På ett koncept har naturligtvis först själva texten till brevet skrivits. Ibland men inte alltid har datering tillfogats vid textens slut, ev. av en annan hand. Överst på papperet har datum skrivits ut, helt tydligt vid ett annat tillfälle än då konceptet skrevs. På papperets baksida skrevs alltid datering, adressat, regest samt kungens och kontrasignerande sekreterarens namn, allt i en stil, som mycket ofta avviker från alla handstilar på första sidan. Vem som kontrasignerat anges ytterst sällan på sidan ett. Klart är att namn på kontrasignerande sekreterare endast i undantagsfall och datum ingalunda alltid behöver ha skrivits ner då själva brevet skrevs i koncept. När baksidans datering, regest och kontrasignerande sekreterares namn har tillfogats, är en öppen fråga. Det kan knappast regelbundet ha skett i samband med att originalet skrevs ut och kontrasignerades; i så fall skulle en från originalet skiljaktig kontrasignering inte

förekomma i riksregistraturet, utom möjligen vid felaktig avskrivning. Påpekas bör att det är fråga om namn på kontrasignerande sekreterare; att han själv skrev sin namnteckning förekom inte. Anteckningarna på baksidan tillkom för att underlätta diarie- och registraturskrivandet; de har ordagrant införts i utgående diaries²⁵ och i riksregistraturet. Av samma skäl bör datum överst på första sidan ha tillskrivits. Det har dock inte gjorts av samma person som skrev på baksidan. Eftersom man långt ifrån alltid kan veta *när* datering och resp. sekreterares namn skrivits ner, ligger också fältet fritt för differenser mellan original och riksregistratur.²⁶

När har risken varit stor för annorlunda kontrasignering i riksregistraturet? I samband med att en sekreterare försvunnit från kansliet för en tid. I början av en sådan period har breven i riksregistraturet flera gånger en annan sekreterares namn än originalen. Ett brev till Johan Gyllenstierna den 20 april 1680 har i original kontrasignerats av Rehnskiöld men enligt riksregistraturet av Örnstedt. Ärendet är av den typ som Örnstedt mestadels hade hand om vid denna tid. Rehnskiöld har kontrasignerat fyra brev den 23 april och ett den 26 april (exemplen ur riksregistraturet) på ett område som annars sköttes av Örnstedt. Men tiden 22 april—3 maj saknas Örnstedt i riksregistraturet, varför Rehnskiöld kan tänkas ha fått överta hans ärenden.²⁷ I själva verket måste Örnstedt ha varit

²⁵ Kansliets diaries. Det odelade kansliet. RA.

²⁶ Inte alltid behöver det förhållandet att dateringen omedelbart efter texten i ett koncept är av annan hand än själva texten betyda att dateringen tillskrivits, så att den innebär ett osäkerhetsmoment. Det förhåller sig i en del fall i stället så, att en i huvudstaden kvarvarande sekreterare uppsatte koncept, som sedan skickades till kungen som befann sig på annan plats. Någon sekreterare eller kanslist som åtföljde kungen på resan tillfogade då aktuella uppgifter om ort och datum, varpå brevet renskrevs och expedierades. Att fastställa ett dylikt tillvägagångssätt kräver en genomgång av varje enskilt fall. Författaren kommer att ge ex. härpå i sin ovan aviserade framställning om förarbete, föredragning och kontrasignering.

²⁷ I ett annat sammanhang har författaren granskat riksregistraturet för jan.—juli 1680. Därvid gjordes bl.a. den iakttagelsen att sekreteraren för de tyska provinserna kanslirådet Örnstedt (*A. Munthe*, *Kansliet under det karolinska tidevarvet*. Kungl. Maj:ts kanslis historia I, s. 105), som sommaren 1679 deltog vid Johan Gyllenstiernas sida i fredsunderhandlingarna med Danmark i Lund, varvid också giftermålsavtalet mellan Karl XI och Ulrika Eleonora återupplivades (*J. Rosén* s. 113 f.), sedan under första hälften av år 1680 kontrasignerade många ärenden som på ett eller annat sätt har samband med dessa förhandlingar i Lund. Det gäller t.ex. fem brev, som utfärdades den 6 febr. och som alla rör ekonomiska bestämmelser för den blivande drottningen, från livgeding till "kläd-, hand- och spelpenningar". Deklaration om rangen emellan "Frutimbret" vid hovet, gällande prinsessans och änkedrottningens uppvaktningar (RR 25/2 1680), brev om presenter till bröllopet och arrangemang i samband därmed och om prinsessans resa till Sverige (RR 24/2 1680, 26/3 1680 fyra stycken, 6/4 1680, 7/4 1680) kontrasignerades av Örnstedt. Han kontrasignerade också morgongåveförskrivningen (RR 7/5 1680), brev ang. morgongåveränta (RR 15/7 1680), ratifikationen av drottningens renunciationsakt (RR 11/5 1680), likaså två brev som båda gäller drottningens rätt att efter behag vistas på Uppsala slott med Ultuna ladugård (RR 15/7 1680). Den 6 febr. 1680 kontrasignerade Örnstedt ett brev till kammaren för Sven Carlström och den 9 juni samma år dennes sköldebrev. Carlström kan också fogas in i detta sammanhang. Den 6 febr. gällde det att

borta redan den 20 april, det visar brevet till Johan Gyllenstierna. Detta brev står inte ensamt; två brev till kammaren, ett för generalmajor Grothusen och ett för general Marten Schultz, båda den 20 april 1680, har i riksregistraturet Örnstedts namn men är i original kontrasignerade av Rehnskiöld.²⁸

De utomordentligt många felkontrasignationerna i riksregistraturet i samband med Rehnskiölds sjukdom och död har tidigare behandlats. Det underliga här är ju att dessa inadvartelser håller på i mer än en och en halv månad och t.o.m. ger eko i riksregistraturet i slutet av december (med original den 17 jan. 1681).

Den 23 sept. 1684 föreligger två brev till Ascheberg, kontrasignerade av Bergenhielm men enligt riksregistraturet av Lindschöld. Enligt riksregistraturet kontrasignerade den senare ingenting den 24 och 25 september, den 26 endast tre brev, den 28 ett och den 29 september två brev och sedan flera stycken den 2 oktober.

Omständigheterna kring de två olika kontrasigneringarna den 16 juni 1685 är tämligen likartade. Originalen har kontrasignerats av Bergenhielm men i riksregistraturet står Lindschölds namn. Lindschöld har enligt riksregistraturet utfärdat flera brev den 16 juni och den 3 juli men dessemellan blott ett den 20 juni och ett den 26 juni.

Den 16 april 1686 kontrasignerade Bergenhielm ett brev till Ascheberg. I riksregistraturet står Wallenstedt.²⁹ Denne saknas i riksregistraturet fr.o.m. den 17 april t.o.m. den 3 maj. Kontrasigneringsavvikelsen den 18 april 1681 beror däremot inte på att Lindschöld, vars namn står i riksregistraturet, sedan varit

---

utverka pengar till honom, då han som sekreterare skulle delta i ambassaden till Danmark, som skulle hämta prinsessan. Av sködebrevet framgår att han vid dess utfärdande var den nya drottningens sekreterare. Förutom dessa brev med anknytning till giftermålet fortsatte Örnstedt att kontrasignera brev i övriga frågor, som behandlats i Lund. Det gäller brev till Johan Gyllenstierna att denne ska utforska Danmarks "sinceritet" i dess politiska ställningstaganden (RR 15/2 1680), brev ang. de mellan Sverige och Danmark slutna kommersartiklarna (RR 1/3 1680), om tullen i Sundet (RR 26/3 1680) och om publicering av handelstraktaten mellan de båda länderna (RR 10/5 1680). Därjämte kontrasignerade han en mängd brev som gäller den lösen Danmark tillerkänts för Wismar, nämligen enligt riksregistraturet den 13 mars, den 15 mars (2 st.), den 29 mars (2 st.), den 20 april (2 st., varav dock det ena i original visat sig vara kontrasignerat av Rehnskiöld, se bil. 1 ang. år 1680), den 11 maj (4 st.), den 25 maj, den 17 juni (3 st.) och den 18 juni, alla 1680. Johan Gyllenstierna fullföljde förhandlingarna med Danmark, och då den därvid i Köpenhamn slutna fredstraktaten ratificerades, kontrasignerade Örnstedt (RR 11/5 1680). Alla dessa ex. är hämtade ur riksregistraturet men även om ett eller annat originalbrev har en annan kontrasignant, är trenden helt klar. — Rehnskiölds namn förekommer enligt riksregistraturet på fyra brev av den 23 april och ett av den 26 april, vilka alla gäller hur man ska få ner presenterna i tid till det kungliga bröllopet på Skottorp. Eftersom Örnstedt saknas som kontrasignant i riksregistraturet dessa dagar fram till den 4 maj, då han kontrasignerade brev utställda i Halmstad, och eftersom Skottorp var hans gård (*A. Åberg*, Karl XI, Sthlm 1958, s. 98), ligger det nära till hands att tänka sig att han farit i förväg söderut.

²⁸ Kungl. kammarkollegiets kansliarkiv E I al: 55 (år 1680), fol. 238 resp. 761, RA.

²⁹ Se ovan s. 209 f!

borta. Här finns original, kontrasignerade av honom, för såväl den 18 som 19 april.³⁰

Att Hoghusen enligt riksregistraturet kontrasignerat brevet om postjakten den 20 mars 1683, i original med Åkerhielms namn, beror troligen inte heller på att den förstnämnde skulle ha varit borta ur kansliet. Enligt riksregistraturet utfärdade han brev de följande dagarna också, sex stycken den 21, tre stycken den 22 och tämligen många den 23 mars.

Det har konstaterats att om en sekreterare, låt säga på grund av andra uppgifter eller sjukdom, tillfälligt försvann ur kansliet (i Rehnskiölds fall definitivt) eller skötte betydligt mindre del av korrespondensen än han brukade göra, *då* uppstod i flera fall differens mellan kontrasigeringen i riksregistraturet och originalet. Den enda rimliga förklaringen tycks författaren vara, att *en* sekreterare föredragit ärendet och satt upp konceptet, egenhändigt eller genom att ge en underlydande i uppdrag att göra det, och att sedan *en annan* sekreterare fått överta ärendet för erhållande av kungens underskrift på det renskrivna brevet. Denne siste sekreterare har i så fall inte antecknat sitt namn på konceptet eller lagt detta till sina papper. Det tycks i stället ha fått ligga kvar hos den förste sekreteraren, med baksidans anteckningar om datering, regest och kontrasignerande sekreterare redan ditskrivna eller tillfogade senare. Finns det något belägg för att detta är den rätta förklaringen? Två av breven ovan, de till generalguvernör Ascheberg den 23 sept. 1684, det ena ang. krigsrätten över Droumund och Bruce och det andra rörande den livländska spannmålen, har enligt riksregistraturet kontrasignerats av Lindschöld men i originalen finns Bergenhielms namn. Om resonemanget ovan stämmer, skulle Lindschöld haft ärendena om hand från början. Så har också varit fallet. Ascheberg skrev från Malmö den 15 september två brev till K. M:t, ett om Droumund och Bruce och ett om missväxten och behovet av spannmål från Livland. På båda dessa finns noterat vad K. M:t beslutat samt datum för expediering, den 23 sept. 1684 i båda fallen. Av handstilen framgår att det är Lindschöld som fört pennan.³¹ Dessa anteckningar stämmer helt med de kungliga brev som utfärdades till Ascheberg den 23 september. Det är alltså inte plats för spekulationer om en andra föredragning och ett nytt beslut.

De utomordentligt många skiljaktiga kontrasigeringarna i samband med Rehnskiölds död på hösten 1680 har framdragits. Att helt inordna dem under resonemanget ovan stöter på vissa svårigheter.

³⁰ Den 18 april till kammarkollegiet för Jörgen Tunderfelt, den 19 april till kammaren för kammarrådet Eldstierna. Kungl. kammarkollegiets kansliarkiv E I al: 56 (år 1681), fol. 118 resp. 391, RA.

³¹ Ascheberg till K. M:t 15/9 1684. Generalguvernörens över Skåne, Halland och Göteborgs och Bohus län skrivelser till Kungl. Maj:t, RA.

1. Det skulle betyda att en del ärenden fått ligga halvfärdiga ganska länge, innan de fullföljdes.
2. Enligt riksregistraturet förekommer Rehnskiölds namn på en del K. M:ts resolutioner på vid riksdagen framförda besvär, t.ex. 13 stycken den 20 oktober. Det gäller i stort sett överstars besvär ang. sina regementen. Riksdagen började den 1 oktober³² och vid den tidpunkten visade Rehnskiöld sig med all sannolikhet inte längre i kansliet.
3. Det kan invändas att den skrivare som upprättade registraturet någon gång borde ha reagerat då han skrev Rehnskiöld som kontrasignant på brev, som utfärdats långt efter dennes död, detta förutsatt att registraturet iordningställdes inom rimlig tid. Enligt kansliordningen skulle aktuarien se till att det förfärdigades ”vart år”.³³

Först till den sista invändningen. Ett exempel ovan, brevet om Tripens gods den 7 jan. 1685 som i koncept feldaterats ett år till den 7 jan. 1684 och influtit i riksregistraturet under detta tidigare år, visar att koncepten förvarades minst ett år innan de avskrevs. I själva verket var differensen betydligt större. Krigsåren hade bringat oreda även på den här punkten, och den 10 december 1681 resolve-rade K. M:t att sex e.o. kanslister skulle antas till registraturskrivande för krigsåren.³⁴ I november 1687 var deras uppgift klar — de hade då även hunnit börja på de följande årens registratur — men de fick stanna kvar för att fortsätta med registraturskrivningen för åren 1680—1686.³⁵ Denna fleråriga diskrepans mellan brevens expedierande och deras införande i registraturet ger en del av förklaringen till de många Rehnskiöldkontrasignationer riksregistraturet uppvisar efter hans död. 1686—1687 hade de e.o. kanslisterna ingen anledning att ha denne sekreterares dödsdatum i minnet.

Kring invändningarna nummer ett och två kan man endast resonera. Brevens *kan* ha samlats på hög och fått vänta på underskrift, då en av de sekreterare som kontrasignerade mycket, bortföll. Koncepten *kan* ha samlats i Rehnskiölds rum eller på hans arbetsplats även sedan han inte hade med dem att göra. En omorganisation av lokaler och arbete sker inte på en dag. Dessutom dröjde det länge innan en ny sekreterare i Rehnskiölds ställe de facto fungerade.³⁶

³² J. Rosén s. 140.

³³ Samling af instruktioner rörande den civila förvaltningen i Sverige och Finland. Utgiven av C. G. Styffe, Sthlm 1852, s. 348 f.

³⁴ Kammarkollegiets arkiv, Första avräkningskontoret, vol. 335 (”Extra ordinarie kanslisterna uti Kungl. kansliet”), RA. Resolutionen framgår av ett memorial först i volymen. Extra personal hade också anställts 1666—1675 för att registrera enligt S. Bergh, Svenska riksarkivet 1618—1837, MRA ny följd II: 5, Sthlm 1916, s. 84 f.

³⁵ Kammarkollegiets arkiv, Första avräkningskontoret, vol. 335 (”Extra ordinarie kanslisterna uti Kungl. kansliet”), RA, s. 1 och s. 124 (kopia av K. M:ts resolution 29/11 1687).

³⁶ A.-B. Lövgren, Kring en tidsangivelse. — Erik Lindschölds återinträde i kansliet efter onåden. (Manuskript.)

Det kunde alltså dröja avsevärd tid innan registraturet blev färdigt. Även på 1690-talet rådde det en eftersläpning på några år. I oktober 1695 var t.ex. koncepten från februari samt september—december 1691 ännu ej utdelade till avskrivning.³⁷ År 1690 återstod fortfarande en del av utrikes registraturet för åren 1684—1687 att förfärdiga.³⁸ Vid slottsbranden 1697 undgick utrikes koncepten för juli—december 1690 till all lycka lågorna. De var då inte avskrivna.³⁹ Å andra sidan skedde en del registraturskrivande betydligt snabbare. Koncepten för första halvåret 1694 utdelades till avskrivning i januari 1695.⁴⁰ Tidigare, vid århundradets mitt, hade eftersläpningen varit minst lika stor, i många fall större, 9—15 år.⁴¹

På grund av denna fördröjning kunde lätt koncept förekomma, innan registratur förfärdigats över dem. Man var under tiden tvungen att använda sig av just koncepten för att skaffa fram upplysningar ur tidigare korrespondens. Så snart alla koncepten kommer in ska de utdelas, anmärks det i en anteckning om registraturskrivandet.⁴² Efter det att registratur skrivits på breven av september månad 1680, och det var som framgått flera år senare, fick man in ytterligare ett, av den 8 september. Detta skrevs då av efter månadens alla brev med anmärkningen att det inlevererats efter registraturets förfärdigande. Troligen vid förberedelse för registraturskrivningen skrev man på ett koncept av den 30 juni 1683 . . . ”de koncepter som här fattas har hovråd Polus låtit uttaga, men ännu intet uppnå anmodan återgivit.”⁴³ Om de kom tillbaka vet vi inte. Hur stort bortfallet i riksregistraturet är på grund av att koncept förkommit, är omöjligt att beräkna, då det ju förutsätter att man kan jämföra med ett urval hundraprocentigt bevarade original. I den här undersökningen har sammanlagt 38 stycken brev i original påträffats, som saknas i riksregistraturet och i konceptserien.⁴⁴

³⁷ Kanslikollegiets, Kanslersgillet och Kanslistyrelsens arkiv F III c (”Handlingar rörande registraturskrivningen”), RA. Anteckningar av Jöran Bergenhielm 17/10 1695.

³⁸ Kanslikollegiets brev 3/6 1690, i Handlingar rörande registraturskrivningen.

³⁹ Förteckning över vissa förluster av koncept i samband med branden, i Handlingar rörande registraturskrivningen.

⁴⁰ Anteckning 19/1 1695, i Handlingar rörande registraturskrivningen.

⁴¹ Förteckning i Handlingar rörande registraturskrivningen.

⁴² Anteckning av Jöran Bergenhielm 17/10 1695, Handlingar rörande registraturskrivningen.

⁴³ Kungliga brev i koncept, original eller avskrift: alla slags ärenden, vol. 296, RA. Konceptet av den 30/6 är adresserat till Gyldenstolpe.

⁴⁴ 1680: 22 jan. till Ascheberg om borgmästare Juterbock, 26 jan. till Gyllenstierna om stallmästare M. Sjöberg, 11 maj till Ascheberg om frihet för staden Wismar å hembryggt öl, skepp och korn (i riksregistraturet finns dock samma brev samma dag till Johan Gyllenstierna och där framgår att brev om Wismars frihet ska tillställas ”vederbörande på en och annan ort i riket och i provinserna”), 21 juni till Ascheberg om de pantsatta godsens inlösande, 24 nov. till Ascheberg om ägor och lägenheter som ska reduceras.

1681: 20 jan. för pastorn i Ramdala, 18 febr. om båtsmän och bösseskyttar, 25 febr. om artilleribetjänte, 4 mars ang. prosten Nissenius, 30 juli om tullen på pottaska, 19 sept. resolution och dom för kapten Skepping, 24 okt. om revisionsplakatet, 8 dec. om adelsfanans mönstring.

Huruvida koncept som aldrig renskrivits och avsänts har flutit in i riksregistraturet är omöjligt att avgöra. Även det skulle kräva en fullständigt bevarad originalsvit att jämföra med.

Genom att de kungliga breven till skånske generalguvernören valts för jämförelsen ovan har också en del om arbetsvanorna i generalguvernementskansliet framkommit. Ordningen var knappast tillfredsställande: de kungliga breven bands in i fel volymer och inplacerades i fel års ingående diarium.⁴⁵ Många kungliga brev till generalguvernören under dessa år måste ha försvunnit innan inbindningen skedde. Av riksregistraturet att döma skulle det årligen gått ytterligare mellan 30 och 60 brev från K. M:t till generalguvernören i Skåne. Även om man tar med i beräkningen att en del koncept kan ha införts i registraturet, vilka aldrig färdigstälts och avgått, blir bortfallet betydande. I Skånska Generalguvernementet 1658—1693 och dess arkiv behandlar A. Erlandsson i kapitlet Kanlivanorna de föreskrifter som fanns för arbetet i ett landskansli och deras omsättning i prak-

---

1682: 6 april för major Gerdes (brevet i slutet av volymen för 1682), 12 sept. om rå- och rörsrättighet.

1683: 7 jan. om adelns rustning och jordeböcker, 24 jan. ang. skeppstimmer, 24 febr. om sättepenningsmedlen, 24 maj om adelns kontestation, 16 juni om städerna och båtsmanshållet, 23 juni om halländska båtsmanshållet, 30 aug. om flottorna i Östersjön, 31 aug. om de konjugerade flottorna.

1684: 13 febr. om specifikation på officerare, 4 juli om reduktionsverket (i riksregistraturet finns ett exakt lika brev till landshövding Wrede denna dag), 5 juli om donationsgods, 3 sept. om Vadstena krigsmanshus, 7 okt. att officerarna ej får undandra sig tionden, 7 nov. om generalkvartermästaren Droumund och Bruce, 22 nov. om hovrättens dom över Klas Horn, 9 dec. om en avhandling i Köpenhamn om brottslingar, 9 dec. om soldaternas bortrymmande, 13 dec. K. M:ts resolution på bl.a. likvidation av pantegods.

1685: 10 febr. om utskrivningen i Skåne och Halland, 18 febr. ang. magister Isagii och kornett Skytt, 14 mars ang. 600 man arbetsfolk till Malmö, 5 aug. om gevärs- och munderings-sorter, 5 nov. om hovsmed under varje kompani av adelsfanan.

Alla breven i Ggka D I: 10—15, LLA. För generalauditören upprättades eget registratur 1683, varför ett av hans brev, av den 12 dec. 1683 leutation på krigsrättens domar, inte medräknas här.

⁴⁵ 12/10 1678 Försäkring för Holst på tullnärstjänsten i Göteborg; brevet är inbundet i 1681 års volym; det är infört i registret också men inte i ingående diarium. 28/6 1681 För Märten von Thaden, inbundet under 1683 och infört i detta års diarium. 18/2 1682 om Figrelius, inplacerat i 1683 års volym och samma års diarium. Kopia är insatt under rätt år; där är det inte infört i diarium. 29/12 1683 om garnisonen och isningen i Malmö. Brevet är infört i diarium för 1683 men inbundet i volymen 1684. 29/10 1686 ang. den halländska allmogens besvär, och 10/11 1686 ang. skånska och halländska städernas besvär; dessa båda brev är inbundna under 1687 och står i diarium för samma år. Fem brev från december 1687 är inbundna mellan januari och februari 1689. Ett av dessa brev, den 18/12 1687 om intresseplakatets publikation, är infört i 1687 års diarium för den 16 december. 28/1 1691 och 28/1 1692, båda om böndagarna, har bundits in bredvid varann i 1691 års volym och står likaså båda i diarium för detta år. Härtill kommer brevet om Mortaignes jus patronatus, dat. rat den 5 april 1684 och inbundet i detta års volym och även infört i detta års diarium. Då olika omständigheter som berörs i undersökningen (se bil. 1 ang. år 1683) visar att det skrevs ett år tidigare, är detta brev också fel placerat.

tiken. Han finner att instruktionerna inte påverkat arbetet i dess detaljutformning. Vad som framgår av exemplen i denna undersökning är, hur — liksom centralt i Stockholm — även här en del arbete fått vänta länge på att bli utfört och vilka konsekvenserna blivit därav.

Kan man lita på riksregistraturet vid 1600-talets slut?

Ja

1. om det gäller statistiskt baserade undersökningar av kanslirutinen. Felaktigheterna är inte så frekventa att de nämnvärt kan påverka resultatet.
2. om det gäller utredande av saksammanhang, under förutsättning att man stöder sig på flera brev i riksregistraturet som tillsammans ger en logisk utveckling eller att det enligt riksregistraturet konstaterade sammanhanget verifieras av andra källor.

Nej måste bli svaret i andra fall; av följande skäl:

1. det är inte säkert att alla brev i riksregistraturet i verkligheten expedierats.
2. alla expedierade brev har inte införts i riksregistraturet. Några sådana — men inte alla — kan man finna bland bevarade koncept.
3. riksregistraturets dateringar stämmer inte alltid med originalens.
4. uppgift om kontrasignerande sekreterare är inte alltid korrekt.

Slutsatsen blir, att man också vid denna tid måste vara kritisk mot riksregistraturet som källa och inte tillmäta enstaka kungliga brev däri avgörande betydelse. Därtill krävs original eller annan källa.

Bil 1

*Jämförelse mellan originalbrev och riksregistratur inklusive koncept 1680—1685**År 1680*

Antal brev i jämförelsen: 108 st. Av originalen ingår 87 st. i generalguvernementskansliets arkiv och 21 st. i Danica.

Samma datering: 102 st.

Samma Ortsangivelse: 107 st.

Samma kontrasignering: 96 st.

Följande brev, med originalens datering, avviker, eller går inte att jämföra, på någon av dessa punkter:

17 jan. till Johan Gyllenstierna ang. ambassaden till Danmark. Originalet, i Danica, saknar kontrasignering eller är denna bortriven.

15 febr. till Johan Gyllenstierna att söka utforska Danmarks "sinceritet" i dess politiska ställningstaganden. Originalet, i Danica, är inte kontrasignerat.

20 april till Johan Gyllenstierna om kontributionens restantier på Pöhl och Naukloster. Originalet, i Danica, är kontrasignerat av Rehnskiöld men enligt riksregistraturet har ÖrNSTEDT kontrasignerat.

10 maj K. M:ts resolution till Ascheberg. Kontrasigneringen är inte utsatt i riksregistraturet.

Ett brev i maj till Ascheberg, att alla lejda sjättingar ska vara under Närkes och Värmlands regementen. Blott månad, ej dag, är utsatt i originalbrevet, som är infört under den 11 maj både i ingående diarium¹ och i registret i volymen kungliga brev 1680. I riksregistraturet står brevet under den 24 maj.

2 juni till Ascheberg ang. majoren Rotkirck. Originalet är daterat den 2 juni med ett tillägg av den 3 juni. Enligt riksregistraturet är båda delarna daterade den 3 juni.

9 aug. ang. lilla tullen och accisen. Originalet är inte kontrasignerat.

24 sept. till Ascheberg för fänrik Schilt. Kontrasignerande namn är Hoghusen i originalet och Rehnskiöld enligt riksregistraturet.

2 okt. till Ascheberg för Börje Larsson. Hoghusen har kontrasignerat originalet men i riksregistraturet anges Rehnskiöld som kontrasignant.

4 okt. till Ascheberg om Christina Bergengren. Riksregistraturet daterar den 2 oktober.

9 okt. till Ascheberg om pestsmitta. Kontrasignerande namn är Hoghusen i originalet och Rehnskiöld enligt riksregistraturet.

9 okt. till Ascheberg om Hindrich Arfwidssons pantehemman i Halland. Hoghusen har kontrasignerat originalet men i riksregistraturet står Rehnskiölds namn.

20 okt. till Ascheberg om sjättingarna under överste Hamiltons regemente. Hoghusen har kontrasignerat originalet. I riksregistraturet står Rehnskiölds namn.

25 okt. till Ascheberg om generallöjtnant Mortaignes regementsofficersares lön. Hoghusen har kontrasignerat originalet men i riksregistraturet anges Rehnskiöld som kontrasignant. Riksregistraturet daterar den 24 oktober.

27 nov. till Ascheberg att de som har något att fordra av kronan ska inkomma med sina pretentioner. Detta brev finns inte i riksregistraturet men väl i serien kungliga

¹ Ggka B I: I, LLA.

brev i koncept, där daterat den 26 november.

2 dec. till Ascheberg om doktor Sack. Detta brev ingår i riksregistraturet under den 7 februari 1681.

16 dec. till Ascheberg, resolution på hans memorial, given i Kungsör. Enligt riksregistraturet har resolutionen givits i Stockholm. Det bör påpekas att ort inte anges i själva brevet i riksregistraturet utan blott överst på sidan så som det nästan alltid sker där.

17 dec. till Ascheberg om medlens disposition. Originalen är inte kontrasignerat och inte heller underskrivet av kungen.

Olika datering: originalen av den 2 juni, 4 okt., 25 okt., 27 nov., 2 dec. Sa 5 st.

Olika ortsangivelse: 16 dec. Sa 1 st.

Olika kontrasignering: 20 april, 24 sept., 2 okt., 9 okt. (2 st.), 20 okt., 25 okt. (originalens datering). Sa 7 st.

Bristande jämförelsematerial i fråga om datering: ett brev i maj. Sa 1 st.

Bristande jämförelsematerial i fråga om ortsangivelse: 0 st.

Bristande jämförelsematerial i fråga om kontrasignering: 17 jan., 15 febr., 10 maj, 9 aug., 17 dec. Sa 5 st.

År 1681

Antal brev i jämförelsen: 184 st.

Samma datering: 178 st.

Samma ortsangivelse: 182 st.

Samma kontrasignering: 174 st. Brevet av den 9 april att var och en överste ska inkomma med en specifikation för sitt regemente saknar kontrasignation i riksregistraturet, men det föreligger även i koncept och är då kontrasignerat av Lindschöld liksom i original. Brevet av den 28 juni för kapten Márten von Thaden överensstämmer helt i original och i riksregistraturet, men originalen är inbundet under den 28 juni 1683 och även infört i diariet för detta år.²

Följande brev, med originalens datering, avviker eller går inte att jämföra, på någon av dessa punkter:

17 jan. om seglationsfrihetens upphävande för bönderna i Bohuslän, Halland och Blekinge. Brevet är utfärdat i Kungsör och kontrasignerat av Hoghusen. Det är infört i riksregistraturet under december 1680 (icke daterat, i slutet av december månads brev), kontrasignerat av Rehnskiöld.

30 jan. att dispositionerna ska gå genom rättekammaren. Riksregistraturet daterar den 29 januari.

1 febr. om bl.a. den halländska allmogens resolution. Originalens kontrasignation är antagligen bortriven.

17 mars ang. K. M:ts förordning över prästerskapets uppbörd av allmogen. Originalen är utfärdat i Stockholm. Enligt riksregistraturet är brevet givet i Kungsör den 31 mars.

Ett brev ang. de holmar och skär som prosten i Ljungby söker få som frälse. Originalen saknar helt datering och ort, endast året är utsatt. Det är inbundet i volymen kungliga brev 1681 för den 13 april och även infört i volymens register under detta datum, likaså i ingående diariet.³ Enligt riksregistraturet är brevet utfärdat den 4 mars i Kungsör.

² Ggka B I: I, LLA.

³ Ggka B I: I, LLA.

18 april, svar på Aschebergs brev om kronotionden i Halland och om skatterättigheternas inlösande. Hoghusen har kontrasignerat, men i riksregistraturet står Lindschölds namn.

25 april om de danskes egendom och gods i Skåne. Riksregistraturet daterar den 30 april.

13 maj, plakat att förekomma allt olovligt skjutande och jagande. Brevet är inte kontrasignerat i riksregistraturet.

14 maj om ryttarnas tillbakadragande från Gemsjö socken. Riksregistraturet daterar den 16 maj.

19 maj om städernas båtsmanshåll. Riksregistraturet är utan kontrasignerande namn.

28 juni om en kontribution av prästerskapet och allmogen i Halland och Bohuslän. Kontrasigneringen är antagligen bortriven.

28 juni om farkosten som ska avhämta alla dugliga mörsare och stycken. Kontrasigneringen är till största delen bortriven, endast några slängar av första bokstaven finns kvar. De verkar snarare tillhöra ett L (Lindschöld) än ett H (Hoghusen). Riksregistraturet har Lindschöld.

31 okt. ang. kronotionden. Kontrasigneringen är antagligen bortriven.

4 nov. om kapten Schepping, Axel Gyllenstierna m.m. Kontrasigneringen är antagligen bortriven.

24 nov. om kapten Calmberg, kapten Judix och Schröder m.m. Kontrasignering saknas i originalet.

Olika datering: originalen av den 17 jan., 30 jan., 17 mars, 25 april, 14 maj. Sa 5 st.

Olika ortsangivelse: 17 mars (originalets datering). Sa 1 st.

Olika kontrasignering: 17 jan. (originalets datering), 18 april. Sa 2 st.

Bristande jämförelsematerial i fråga om datering: ett brev utan månad och dag i originalet. Sa 1 st.

Bristande jämförelsematerial i fråga om ortsangivelse: ett brev utan månad och dag i originalet. Sa 1 st.

Bristande jämförelsematerial ifråga om kontrasignering: 1 febr., 13 maj, 19 maj, 28 juni (2 st.), 31 okt., 4 nov., 24 nov. Sa 8 st.

År 1682

Antal brev i jämförelsen: 136 st.

Samma datering: 131 st.

Samma ortsangivelse: 136 st.

Samma kontrasignering: 134 st. Brevet av den 9 mars om jägmästare Hård har inte kontrasigneringen utsatt i riksregistraturet men det bevarade konceptet har samma namn som originalet. Resolutionen av den 26 okt. över några ridderskapets och adelns punkter är inte kontrasignerad i riksregistraturet men konceptet är bevarat och det har samma kontrasignant som originalet. Brevet av den 18 febr. om Figrelius fordran hos riksrådet Ebbe Ulfelt överensstämmer helt i original och i riksregistraturet. Saken kompliceras emellertid av att originalet är insatt under den 18 februari 1683 och även infört i ingående diariet för 1683.⁴ Under rätt datum, den 18 februari 1682, har en bevittnad kopia inplacerats (dock ej i diariet för detta år). Riksregistraturet placerar brevet rätt under den 18 februari 1682. Ett brev av den 20 mars om salpetermedlen för föregående år finns inte i riksregistraturet men där finns ett likadant till statskontoret.

⁴ Ggka B I: I, LLA.

Konceptet är bevarat och det anges på ett ställe vara ställt till statskontoret och på ett annat till Ascheberg.

Följande brev, med originalens datering, avviker, eller går inte att jämföra, på någon av dessa punkter:

6 mars om borgmästaren Magnus Paulins klagomål. Originalen har kontrasignerande namn bortrivet utom en släng i första bokstaven. Enligt riksregistraturet kontrasignerade Lindschöld, och där är datum den 4 mars.

21 april om borgmästartjänsten i Helsingborg. Riksregistraturet daterar den 19 april.

3 maj ang. jordrevningsväsendet i Skåne. Brevet är utfärdat den 2 maj enligt riksregistraturet.

13 juni om greve Oxenstiernas regementes indelning. Datum enligt riksregistraturet är den 14 juni.

6 juli ang. överste Gyllenstiernas regemente. Detta brev finns i riksregistraturet under den 13 juli.

22 juli ang. överste Gyllenstierna och indelningen. Riksregistraturet har inget kontrasignerande namn.

Olika datering: originalen av den 6 mars, 21 april, 3 maj, 13 juni, 6 juli. Sa 5 st.

Olika Ortsangivelse: 0 st.

Olika kontrasignering: 0 st.

Bristande jämförelsematerial i fråga om datering: 0 st.

Bristande jämförelsematerial i fråga om Ortsangivelse: 0 st.

Bristande jämförelsematerial i fråga om kontrasignering: 6 mars (originalens datering), 22 juli. Sa 2 st.

År 1683

Antal brev i jämförelsen: 134 st.

Samma datering: 127 st. Till denna grupp räknas också följande brev, som har rätt datum och år i riksregistraturet men fel årtal i originalet! Brevet är daterat den 5 april och gäller generallöjtnant Mortaignes jus patronatus. Hoghusen har kontrasignerat. På originalet står årtalet 1684. Brevet är också inplacerat bland 1684 års inkomna kungliga brev i generalguvernementskansliets arkiv. Då Hoghusen dog den 1 april 1684 och för övrigt inte förekommer i riksregistraturet efter den 20 mars blir man misstänksam. Detta brev återfinns inte heller här i riksregistraturet men väl under den 5 april 1683. Originalens årtal är ifyllt med annat bläck och sista siffran verkar vara ändrad. Då både riksregistratur och original har samma dag, den 5 april, och Hoghusen har kontrasignerat originalet, måste årtalet vara 1683 som i riksregistraturet.⁵

Samma Ortsangivelse: 132 st.

Samma kontrasignering: 127 st. Ett brev av den 9 okt. om franska flottan saknar kontrasignering i riksregistraturet, men konceptet är bevarat och har samma namn som originalet. Ett brev av den 29 dec. om garnisonen och isningen i Malmö överensstämmer i original och i riksregistraturet, men originalet har bundits in under den 29 dec. 1684. Dock ingår det i 1683 års ingående diarium.⁶

⁵ I det kungliga kansliets diarium finns detta brev till Ascheberg för Mortaigne under den 5 april 1683. Kansliets diarium. Det odelade kansliet. A II: 33a, RA.

⁶ Ggka B I: I, LLA.

Följande brev, med originalens datering, avviker, eller går inte att jämföra, på någon av dessa punkter:

19 febr. ang. salig konungens historia. Riksregistraturet daterar den 9 februari.

20 mars om postens inrättande över Ystad till Rügen. Samuel Åkerhielm har kontraserat men riksregistraturet har Hoghusens namn. För övrigt har enligt riksregistraturet samma dag, den 20 mars, brev utfärdats om detsamma till generalguvernören i Pommern, O. W. von Königsmarck, av Åkerhielm och till generalamiral Hans Wachtmeister, till kanslikollegiet och till statskontoret av Hoghusen.

20 april om krigsartiklarna och dess publikation. Datum är enligt riksregistraturet den 19 april.

23 april om fortifikationsarbetet m.m. Detta bev är infört i riksregistraturet under den 23 mars.

19 maj ang. kammarrådet Cronackers pretention hos sekreteraren Rosenmarck. Kontrasigneringen är förmodligen avriven i originalet.

2 juni ang. de tyska krigsartiklarna. Riksregistraturet daterar den 9 juni.

21 juni ang. det vid Torsebro tillverkade krutet. Riksregistraturet saknar kontrastation.

2 juli om den franska flottans ankomst till Sundet. Originalet är inte kontraserat.

11 juli om nya världkasar i Skåne. Datum är enligt riksregistraturet den 1 juli.

13 aug. om Jockim Bursch och Bengt Stenman. Brevet är skrivet i Ljungby prästgård. Enligt riksregistraturet är det utfärdat i Kalmar. Det är här fråga om Ljungby strax utanför Kalmar,⁷ varför skillnaden är liten.

Ett brev i sept. ang. överproviantmästaren Hilleton. I originalet står år och månad men inte dag. I volymens register samt i ingående diariet⁸ anges den 9 september. Konceptet är bevarat och det har som originalet år och månad men ej datum. Överst på konceptet har emellertid, förmodligen till registreringen, den 10 september satts ut. Riksregistraturet anger också detta datum.

23 sept. att prästerskapet i Halland ska befrias från riksdagsbevillningen. Kontrastation saknas i riksregistraturet och likaså på det bevarade konceptet.

Ett brev i nov. ang. den skånska allmogens betalning av skatten. I originalet står månad men inte dag eller ort. I volymens register och i ingående diariet⁹ anges brevet höra hemma under den 7 november. Enligt riksregistraturet är det utfärdat i Örebro den 22 november.

30 nov. om de två skånska regementenas indelning. Kontrasignerande namn saknas både i riksregistraturet och i det bevarade konceptet.

19 dec. ang. salpetersjuderiet. Originalet är inte kontraserat.

Olika datering: originalen av den 19 febr., 20 april, 23 april, 2 juni, 11 juli. Sa 5 st.

Olika ortsangivelse: 13 aug. Sa 1 st.

Olika kontrastation: 20 mars. Sa 1 st.

Bristande jämförelsematerial i fråga om datering: ett brev i sept. och ett brev i nov. (originalens datering). Sa 2 st.

Bristande jämförelsematerial i fråga om ortsangivelse: ett brev i nov. (originalets datering). Sa 1 st.

Bristande jämförelsematerial i fråga om kontrastation: 19 maj, 21 juni, 2 juli, 23 sept., 30 nov., 19 dec. Sa 6 st.

⁷ Karl XI:s almanacksanteckningar. Utgivna av S. Hildebrand, Sthlm 1918, s. 91.

⁸ Ggka B I: 1, LLA.

⁹ Ggka B I: 1, LLA.

År 1684

Antal brev i jämförelsen: 189 st.

Samma datering: 185 st.

Samma ortsangivelse: 189 st.

Samma kontrasignering: 186 st. Ett brev av den 7 jan. ang. danske assessorn Jöran Ellers besvär ingår i det 1684 påbörjade särskilda registratoret i utrikesärenden. Brevet den 27 juni om marknaders inrättande ingår inte i riksregistratoret men det bevarade konceptet överensstämmer med originalet.

Följande brev, med originalens datering, avviker, eller går inte att jämföra, på någon av dessa punkter:

7 jan. ang. fru Margareta Huitfeldts testamente och fogden Nils Hammar. Detta brev finns i riksregistratoret under den 11 december 1683.

7 april ang. indelningen i Bohuslän. Det finns ingen kontrasignering på originalet.

17 juli för general Sperling. Riksregistratoret daterar den 17 augusti.

20 aug. om alla skattehemmans bruk och beboning. Brevet är utfärdat den 30 augusti enligt riksregistratoret.

23 sept. ang. krigsrätten över Droumund och Bruce, kontrasignerat av Bergenhielm. Riksregistratoret har Lindschölds namn.

23 sept. rörande livländska spannmålen. Liksom det förra är det kontrasignerat av Bergenhielm men enligt riksregistratoret av Lindschöld.

15 nov. om holländska ambassadörens resa. Riksregistratoret daterar den 18 november.

Olika datering: originalen av den 7 jan., 17 juli, 20 aug., 15 nov. Sa 4 st.

Olika ortsangivelse: 0 st.

Olika kontrasignering: 23 sept. (2 st.). Sa 2 st.

Bristande jämförelsematerial i fråga om datering: 0 st.

Bristande jämförelsematerial i fråga om ortsangivelse: 0 st.

Bristande jämförelsematerial i fråga om kontrasignering: 7 april. Sa 1 st.

År 1685

Antal brev i jämförelsen: 155 st.

Samma datering: 145 st.

Samma ortsangivelse: 155 st.

Samma kontrasignering: 149 st. Ett brev av den 7 jan. ang. Sten Hundorfs pantegods i Skåne saknas i riksregistratoret, men det bevarade konceptet överensstämmer med originalet. Brevet av den 26 febr. ang. bortförlänta kronohemman finns inte heller i riksregistratoret men bevarat i koncept, lika med originalet.

Följande brev, med originalens datering, avviker, eller går inte att jämföra, på någon av dessa punkter:

Ett brev i jan. rörande Halmstad ladugård etc. Originalet har inte dag utsatt, endast månad. Det är inte upptaget i ingående diariet men är insatt först i volymen före ett brev av den 7 januari. I registret i volymen anges datum till den 1 januari. I riksregistratoret står det under den 10 januari.

7 jan. om Tripens gods. Brevet ingår i riksregistratoret under den 7 januari 1684. Riksregistratoret har fel årtal, vilket framgår av följande: I det kungliga brevet av den 7 januari åberopas Aschebergs brev till K. M:t av den 29 sistlidne. Detta brev, vari

generalguvernören tar upp frågan om Tripens gods, är i original daterat den 29 december 1684.¹⁰ Att brevet placerats ett år för tidigt i riksregistraturet beror säkerligen på felskrivning av årtal på konceptet i början av ett nytt år. Samma sak har för övrigt också hänt med originalet men på det har man upptäckt malören och skrivit en femma ovanpå fyran.

20 jan. ang. Jörgen Bille. Riksregistraturet daterar den 19 januari.

7 febr. om översten Carl Hård. Enligt riksregistraturet har brevet utfärdats den 9 februari.

18 febr. K. M:ts resolution på Aschebergs memorial. Detta brev finns inte i riksregistraturet; konceptet är bevarat och det har samma datering men saknar kontrasignation.

25 mars om officerarnas hästehemman, om skattehemmanet Fronum m.m. Datum är enligt riksregistraturet den 24 mars.

6 maj om permission för ryttmästare Taube. Det är inplacerat under den 6 april i riksregistraturet.

16 juni om Aschebergs söners begravning. Bergenhielm har kontrasignerat men i riksregistraturet står Lindschölds namn.

16 juni om sekreteraren Swalks och greve Leyonhufvuds pantegods. I originalet står Bergenhielms namn, i riksregistraturet Lindschölds.

3 aug. om tiondekommissionen i Halland. Brevet är utfärdat den 2 augusti enligt riksregistraturet.

4 aug. K. M:ts resolution för Ascheberg. Riksregistraturet daterar den 1 augusti och har ingen kontrasignation.

31 aug. att överstarna skriftligen ska ange vad de har att påminna på regementenas vägnar. Riksregistraturet har inget kontrasignerande namn.

2 okt. att ingen kreditor bör transportera över på någon annan sin fordran hos kronan. Brevet är utfärdat den 3 oktober enligt riksregistraturet.

5 nov. om värjbaljor för alla ryttare och sventjänare. Riksregistraturet saknar kontrasignation.

7 nov. att en underrättelse på alla livstidsförläningar ska uppsändas. Brevet är placerat under den 6 november i riksregistraturet.

Olika datering: originalen av den 7 jan., 20 jan., 7 febr., 25 mars, 6 maj, 3 aug., 4 aug., 2 okt., 7 nov. Sa 9 st.

Olika ortsangivelse: 0 st.

Olika kontrasignering: 16 juni (2 st.). Sa 2 st.

Bristande jämförelsematerial i fråga om datering: ett brev i jan. (originalets datering). Sa 1 st.

Bristande jämförelsematerial i fråga om ortsangivelse: 0 st.

Bristande jämförelsematerial i fråga om kontrasignering: 18 febr., 4 aug. (originalets datering), 31 aug., 5 nov. Sa 4 st.

The reliability of the Swedish national records at the end of the 17th century.

The Swedish national records, as known, a central research source as regards 16th and 17th century history. They were established through copies being made of the

¹⁰ Generalguvernören över Skåne, Halland och Göteborgs och Bohus län skrivelser till Kungl. Maj:t, 1684, RA.

drafts of outgoing royal correspondence. Spot checks as to their reliability, carried out in connection with research into events under Gustav Vasa and his sons, have revealed erroneous dating and incompleteness. The reason for this has primarily been a lag in the writing of records. In extreme cases intervals of up to 60 years have occurred between the formulation of a rough draft and its being copied into the records. For the latter part of the 17th century no earlier checks are to be found.

The investigation of the reliability of the national records at the end of the 17th century which is presented here consists of a comparison between a selection of royal letters in the national records, including preserved rough drafts, and the corresponding originals. The selection comprises all letters from the Crown to the Governor-General of Scania during the years 1680—1685. The originals are to be found in the archives of the Governor-General's Office at the provincial archives in Lund, and in *Diplomatica: Danica* at the National Archives—the latter concerning a few letters from the year 1680. Dates and counter-signatures have been compared, as well as the number of letters, in order to reveal any disappearances. The counter-signatures are of interest in that they provide information about the division of labour between the various royal secretaries, who at that time were reputed to have been highly influential.

The results of the comparison, which comprises 906 letters, show agreement of dates in 868 cases and of counter-signatures in 866 cases, which is to say that the details from the records as regards these points are 95—96 % reliable. Erroneous dates are due in only a few cases to ante-dating, owing to that the drafts on which the records are based came chronologically before the originals. Letters with a different counter-signature in the records from that in the originals appear to be isolated, but the investigation gives examples which a group of letters of the same type.

Through analysis of the preserved drafts to the royal letters it is demonstrated that dating and writing of the countersigning secretary's name did not always coincide with the actual writing of the letter. Various documents concerning the writing of the records provide evidence that even now there was a lag in the copying of the drafts, often at least five years for letters from the 1670s—1690s and 9—15 years as regards letters from the middle of the century. These two circumstances partly explain the errors in the records. The fact that a different counter-signature from the real one is given in the records is also put into another context. This circumstance occurs strikingly often in connection with that the secretary who counter-signed according to the records disappears for a while or commences a period of lesser activity at the department office. The disparity in counter-signatures probably depends on that *one* secretary reported on a case and wrote the draft, or had it written, while for various reasons *another* secretary took over when it came to counter-signing the final document and obtaining the king's signature. That this is the correct explanation in such cases is demonstrated by letters to the Crown on which the royal resolution has been noted by just that secretary who, according to the record, counter-signed the Crown's answer to the letter in question.

The comparison also reveals that some letters have still not found their way into the records. In this selection 38 original letters lack a counterpart in the records, including preserved rough drafts. To what extent the letters which were recorded actually were dispatched is impossible to say, since this would require a complete set of preserved originals to compare with. In the present study the records have produced 30—60 more letters per year than the original set.

In sum, it can be said that the reliability of the national records at the end of the

17th century is great. Errors are not so frequent as to have any appreciable effect on the results of statistical investigations. We must, however, be more cautious when dealing with isolated letters. They may have the wrong date, the wrong countersignature, or they may not have been sent. In such cases we must rely on several letters in the records which, together, provide a logical development, or on originals or another verifying source. In addition, royal letters have been dispatched which are preserved neither in the records nor in the series of drafts.